

INFLUENȚA TORSULUI ȘI ȚESUTULUI ASUPRA UNOR OBICEIURI DIN ȚARA CRIȘURILOR

SIMONA BALA

Până nu demult, societatea românească a avut un puternic caracter eterogen, deoarece diferențele dintre civilizația urbană și civilizația rurală au fost foarte mari. Civilizația noastră rurală păstrează multe elemente caracteristice societăților tradiționale. Dăinuirea ei până în secolul XX demonstrează de la sine că poporul român a fost prin excelență un popor de agricultori și păstori. Aceste ocupații sunt caracteristice popoarelor vechi, adânc ancorate în tradiții și cu o evoluție lentă, spre deosebire de popoarele tinere care sunt mult mai mobile și în cadrul cărora inovația și schimbarea își fac mai ușor locul. Lumea noastră rurală continuă să conserve un număr însemnat de vestigii, care sunt tot atâtea supraviețuiri magice, de aceeași esență ca și modurile de comportare ale omului preistoric¹.

De primele forme ale agriculturii primitive se leagă țesutul plantelor textile, practicat încă din neoliticul timpuriu². "...în mai toate așezările din neoliticul dezvoltat și de sfârșit au fost găsite fusaiole și greutăți pentru întinderea firelor de la războiul vertical de țesut. Mai rar, au fost descoperite și urme de țesături care datează din acele vremuri"³. Muncile legate de cultivarea și prelucrarea plantelor textile însoțite de numeroase practici magice au revenit prin excelență femeilor⁴. Când în mediul rural era predominantă economia naturală și apoi industria casnică, cultura plantelor textile și mai ales a cânepii a avut o importanță de prim ordin pentru îmbrăcămintea și gospodăria țărănească; așa se face că și acum dăinuie credințe și practici legate de puterea de apărare a cânepii – "când se semăna grâul se puneau puzdări de cânepă peste pământ, după grăpat, ca să nu se apropie strigile."⁵ Deprinderea acestor munci, în special a torsului și țesutului a primit

---

¹ Petru Caraman, *Descolindatul în Sud-Estul Europei*, în *Anuarul de Folclor*, II, Cluj-Napoca, 1981, p.64

² Gheorghe Iordache, *Ocupații tradiționale pe teritoriul României*, Ed. Scisul Românesc, Craiova, 1985 p.196

³ *Ibidem*

⁴ Nicolae Bot, *Cânepa în credințele și practicile magice românești*, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, 1968-1970, Cluj, 11971, p.279-322

⁵ Boianu Mare-Bihor, inf. Goman Floare, n. 1894, nr.71- originară din Păgaia, căsătorită în Boianu Mare; culg. M. Bocșe, 1973 Arhiva de Folclor, Cluj-Napoca

semnificații inițiatice la multe popoare ale lumii⁶. Muncile divizate în funcție de sex au favorizat diviziunea societății arhaice în clase de vârstă. Membri mai vârstă ai societății dețineau experiența acumulată din generație în generație pe care o transmiteau urmașilor⁷. Clasele de vârstă au existat pretutindeni și s-au conturat “ în special două diviziuni pe temeiul vârstei: a copilăriei și a maturității ”⁸. Tineretul, pentru a participa la viața socială, trebuia educat, ceea ce se realiza prin inițiere⁹. “Odată ajunși la pubertate și adesea timp de câțiva ani băieții și fetele parcurg un întreg ciclu de instrucție și încercări care constă în diferite procedee și ceremonii având drept scop, pe de o parte să transmită oamenilor tineri toate cunoștințele necesare odată cu trecerea în rândurile membrilor adulți ai tribului, iar pe de altă parte să le încerce deprinderea de muncă, priceperea de a înfrunta pericolele și altele”¹⁰. Inițierea este definită ca un ansamblu de rituri și învățături orale ce urmăresc modificarea radicală a statutului religios și social al subiectului care se inițiază. Din punct de vedere filozofic, inițierea echivalează cu o mutație ontologică în regimul existențial¹¹. La sfârșitul probelor neofitul se bucura de o altă existență decât cea de dinainte, el devenind “un altul”. În statutul gnoseologic se produce o modificare: novicele accede de la statutul natural (de dinainte de inițiere) la cel cultural (după inițiere), prin cunoașterea dobândită¹². Inițierea fetelor este mai puțin elaborată decât inițierea masculină și este individuală. Riturile de inițiere feminine nu coincid și nici nu se pot suprapun cu riturile de pubertate, de aceea trebuie făcută distincția între pubertatea fizică și pubertatea socială, între maturitatea fizică și maturitatea socială¹³. În cultura românească populară se consideră că cetele de fete și feciori, sunt rămășițele unor străvechi rituri de inițiere ce au loc la pubertate¹⁴. Rosturile lor sunt specifice și diferite unele, de altele. Dacă societățile masculine au avut la bază responsabilități războinice, primind astfel o marcă socială foarte pronunțată¹⁵,

⁶ Mircea Eliade, *Eseuri*, Ed. Științifică, București, 1991, p.294-295

⁷ Traian Herseni, *Forme străvechi de cultură poporană românească*, Ed.Dacia, Cluj-Napoca, 1977, p.300

⁸ *Ibidem*, p.301

⁹ *Ibidem*

¹⁰ *Ibidem*

¹¹ Mircea Eliade, *Initiation, rites, sociétés secrètes*, Paris, Gallimard, 1959, p. 12

¹² *Ibidem* p.27

¹³ Arnold Van Gennep, *Riturile de trecere*, Iași, Ed. Polirom, 1996, p. 68-70

¹⁴ Traian Herseni, *op.cit.*, p.301 și Monica Brătulescu, *Ceata feminină - încercare de reconstituire a unei instituții tradiționale românești*, în *Revista de etnografie și folclor*, tom.23, nr.1,1978, București, p.38

¹⁵ *Ibidem*, p.57

societățile feminine au asigurat continuitatea biologică, prin cunoașterea secretelor sexualității și fecundității¹⁶. Datorită procesului de desacralizare riturile de inițiere în societățile masculine s-au transformat în dansuri și probe ale abilității fizice, iar riturile de inițiere în societățile feminine sunt ceremoniale involute, destul de greu de sesizat¹⁷. Instrucția fetelor mai urmărea: menținerea competenței rituale feminine, susținerea instituției căsătoriei, transmiterea practicilor secrete - efectuate mai ales în șezătoare¹⁸. Șezătoarea dezvăluie cele mai multe date privitoare la ceata feminină, iar repertoriul general al cântecelor de șezătoare păstrează secvențe din rituri de inițiere. Aspectele formative ale șezătorii sunt evidențiate atât prin cântecele specifice cât și prin atmosfera spirituală feminină¹⁹. Adunarea în șezătoare a fetelor - sau a - femeilor reprezintă o formă de organizare pe criterii de vârstă și de statut social, analogă cetelor de feciori. Pentru constituirea grupului era necesară, în primul rând, alegerea gazdei. Criteriile fiind:

- a) absența masculină din casa gazdei, ceea ce oferea garanția desfășurării măcar a unei părți din ceremonial într-un cadru exclusiv feminin – “mergeau mai mult la casele unde erau femei. Bărbaților nu le prea plăcea să se adune fetele”²⁰.
- b) competența ceremonială a gazdei, cu posibilitatea dublării gazdei de o femeie cu experiență ceremonială²¹.

¹⁶ Mircea Eliade, *op.cit.*, p.99

¹⁷ Monica Brătulescu, *op.cit.*, p.57

¹⁸ *Ibidem*

¹⁹ Păgaia –Bihor, inf. Cadar Malvina, n.1914, nr.168- originară din Păgaia, căsătorită în Păgaia, culg. Iuliana Șovrea, la 8 iulie 1973, Arhiva de Folclor, Cluj-Napoca: “Mai veneau în habă și alte femei, povesteau de pe vremuri”

²⁰ Marginea –Bihor, inf. Miculiș Floare, a Mitru Domnului, n.1900 în Ghida, nr.78, culg. Iuliana Șovrea, la 6 iulie 1973, Arhiva de Folclor, Cluj-Napoca

²¹ Nicolae Bot, *Șezătoarea în zona Năsăudului*, în, *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, 1965-1967, Cluj, p. 309-310; vezi și D .C. Amzăr, *Sociologia șezătorii* în, *Arhiva pentru știință și reformă socială*, an IX,1930, nr.4, p.516-575.; Florica Feier, *Șezătoarea și claca în comuna Sânicolaul Român*, în *Biharea XV / Crisia XVIII*, 1988, Oradea, p.567-575; Marginea –Bihor, inf. Miculiș Floare, a Mitru Domnului, n.1900 în Ghida, nr.78, culg. Iuliana Șovrea, la 6 iulie 1973, Arhiva de Folclor, Cluj-Napoca: “Fetele începeau să meargă cu furca, la habă, cam în postu Crăciunului. Până gătau de tors cânepa meréu una după alta. Era habă în fiecare uliță. Se adunau într-o casă cam 10-11 fete. Mergeau mai mult la casele unde erau femei. Bărbaților nu le prea plăcea să se adune fetele. Fetele se adunau seara pe la 7-8 și terminau pe la 12-1 noaptea. În casă se așezau în șir una lângă alta pe laviță sau pe scaune. «Când veneau feciorii se așezau lângă fete, le apuca fusele să-i sărute.» «Când gătau dă tors meréu la cusut pene pă cămăși.» Haba să făcă luni, miercuri și joi sara.”; Păgaia –Bihor, inf. Cadar Malvina, n.1914, nr.168- originară din Păgaia, căsătorită în Păgaia; culg. Iuliana Șovrea, la 8 iulie 1973, Arhiva de Folclor,

Gazda aleasă avea autoritate asupra participantelor, putea să le pedepsească sau să le elimine din șezătoare. Probabil, mai demult, gazda era aleasă pe un termen mai lung și era răsplătită prin prestații în natură²².

Vârsta de intrare în șezătoare corespundea vârstei fiziologice de declarare a pubertății feminine (afilierea la șezătoare a impuberelor fiind interzisă). Cu toate că fetele se obișnuiau cu torsul de mici, de la 10-12 ani, sau chiar mai repede²³, probabil și în funcție de starea materială a familiei și de numărul membrilor ei, participarea fetelor la șezătoarea de fete se circumscria perioadei dintre prima menstră și momentul căsătoriei, ceea ce este confirmat de informațiile arhivistice și de teren²⁴.

Șezătoarea era o modalitate de transmitere și păstrare în cerc feminin a unor date privitoare la plante, la mijloacele de protecție și vindecare și o modalitate de pregătire a fetelor în vederea rolului tradițional de agenți ai ceremonialului

---

Cluj-Napoca: "Habă se făcea în tot satu. Se adunau 5-10 fete cu furca la una acasă. În fiecare seară merg la una dintre fete. Mai veneau în habă și alte femei, povesteau de pe vremuri... Haba se făcea numai luni, miercuri și joi seara. Vineri nu se torcea toată ziua, iar marți numai seara nu se toarce. Nu era voie să torci în zilele astea, că aducea nenorocire. Habelle încep a să face cam în postu Crăciunului și ține până câtă postu mare, apoi tot postu mare se țese. Într-o iarnă să torc cam 20 de pasme. 1 pasmă = 100 numărători din fir subțire sau 80 numărători din fir gros. 1 pasmă = lucru de 1 săptămână, când se torce din călți. Când se lucra din fuior făceau 2 pasme într-o săptămână. 1 numărătoare = 3 fire, 10 numărători = 1 jurebe. Fetele merg la habă seara pe la 6 și stau până la 12-1 noaptea.»"

²² Nicolae Bot, *op. cit.*, p.310 și Monica Brădulescu, *op.cit.*, p.42

²³ Monica Brădulescu, *op.cit.*, p.44 abordând trei specii ceremoniale: colinda, Lioara și ceremonialul de șezătoare,

încearcă să scoată în evidență schemele inițiatice păstrate în aceste texte și în gestualitatea adiacentă. Părăsirea mezinei în sălbăticie, adormirea acesteia, aluziile "la cea casă mică", confruntarea cu monstrul aparent primejdios, referințele la locurile sălbatice și la suferințele fizice - tăierea degetului - sau referințele la soporifice - turtuța și macul -, accentele de jale și spaimă în textele de șezătoare, Lioară și colindă, caracterul violent al jocurilor asociate acestor specii, toate acestea sunt secvențe deduse din riturile inițierii feminine, care corespund schemei specifice inițierilor masculine. Recluziunea fetelor la apariția primei menstră a fost și mai este încă practică de populațiile iliterate. Somnul mezinei apare ori ca efect al unor soporifice ori ca eufemism al morții -desprinderea de viață ca o adormire - este conceput ca o inițiere, ca un preambul la viața maritală

²⁴ Finiș-Bihor, inf. Pălcuț Floare , n. 1926, nr. 204, culeg. Simona Bala, 1994: " am intrat la război de mică, până încă nu ajungeam cu picioarele la «libideauă »"; Păgaia -Bihor, inf. Cadar Ana, nr.166, n.1898, în localitatea Cheț culg. Iuliana Șovrea, la 8 iulie 1973, Arhiva de Folclor, Cluj-Napoca: "«De pe la 16-17 ani fetele începeau să meargă la habă. Mergeau că le era urît să toarcă acasă, le era mai ușor să lucreze împreună cu altele»".

înmormântării, dar a fost și o veritabilă școală pentru fete - pentru că aici se discutau și subiecte delicate, pe care mamele nu le discutau cu fiicele lor²⁵. Multe cântece de șezătoare definesc ceata feminină ca o instituție destinată sprijinirii căsătoriei²⁶. Șezătoarea, centru al grupului feminin, a fost totodată punct de interferență a celor două cete, a favorizat apropierea dintre cele două sexe²⁷ (unele cântece îi îndemneau tineri să-și învingă reținerile, iar altele alăturându-se farmecelor, erau menite să determine venirea feciorilor în șezătoare²⁸) și chiar se încerca repartizarea partenerilor pe cupluri²⁹. Acest loc de întâlnire le oferea tinerilor prilejul de a-și curta viitoarele neveste, care erau alese după criterii foarte clare; fetele trebuiau să dea dovadă în primul rând de

²⁵după cum ne declara inf. Mortan Floare, n.1947, Finiș, fetele mai mari le inițiau în viața sexuală, pe cele mai mici. La întrebarea mea de unde știau fetele mai mari atâtea, răspunsul a venit firesc – din proprie experiență. Această informație a fost confirmată și de alte persoane, dar putem spune că educația morală predomina: inf. Iuliana Kabai, n.1926, Finiș și Saveta Macavei, n.1931, Finiș, culeg. Simona Bala, Finiș, 1994

²⁶ Monica Brătulescu, *op. cit.*, p.54-56

²⁷ Păgaia –Bihor, inf. Cadar Ana, nr.166, n.1898, în localitatea Cheț culg. Iuliana Șovrea, la 8 iulie 1973, Arhiva de Folclor, Cluj-Napoca: “... Torceau cam un fus într-o sară, da și ăla era încilcit, nu era de treabă.» Veneau și feciorii la fete, le lua fusele, le pune tipărușe în cîlți sau o ieguță cu apă să se verse apa pă ele cînd o toarce. «Fetele n-aveau bai dă tors ca de feciori.» Feciorii să duce și la alte habe - «da cum umblă ficiorii, ca cîinii» - apoi să întorce. «Umbla la habă, toată iarna, la o casă la niște bătrîni îi prime că le plăce dē ei. » Cînd merē acasa, ficiorii le petrecē pa fete”; Păgaia –Bihor, inf. Cadar Malvina, n.1914, nr.168- originară din Păgaia, căsătorită în Păgaia; culg. Iuliana Șovrea, la 8 iulie 1973, Arhiva de Folclor, Cluj-Napoca: “Fetele merg la habă pentru că nu iēste muncă mai fără spor ca torsu și își mai află cāte un ficior «cā acolo să află ficiorii, la habă».

²⁸ Marginea –Bihor, inf. Miculiș Floare, a Mitru Domnului, n.1900 în Ghida, nr.78, culg. Iuliana Șovrea, la 6 iulie 1973, Arhiva de Folclor, Cluj-Napoca: “Când nu le vine ficiorii în habă, bagă o teglă în foc și să pișe, pă ie și zice: «Așe și vii dă iutē ficiorii la noi cum sfirie tēgla.»”; Păgaia –Bihor, inf. Cadar Malvina, n.1914, nr.168- originară din Păgaia, căsătorită în Păgaia; culg. Iuliana Șovrea, la 8 iulie 1973, Arhiva de Folclor, Cluj-Napoca: “...Ca să le vie ficiorii la habă, fetele ieșeau afară cu găzdoaie casei și numărau ieșile din gard: «Cāte ieși or fi în gard / Ațâția ficiori or vinii». Când veneau feciorii se așezau lângă fetele care le erau dragi, le apuca fusele dacă voiau să-i sărute, le răștia fusu pă roată. Bătrānele care veneau în habă, descāntau (strigau) pentru fetele care făceau rele”; Boianu Mare –Bihor, inf. Goman Floare, nr.71, n.1894, în localitatea Păgaia, culg. Iuliana Șovrea, la 7 iulie 1973, Arhiva de Folclor, Cluj-Napoca: “Ca să-și afe orānda fetele făceau moșut (ghemotoace de cânepă din caier). Se puneau față în față doi moșuți cu numele unei fete și a unui băiat, se aprindeau. Dacă, cădeau unul spre altul zicea că «aiasta ți orānda»”

²⁹ Mariana Kahane și Lucilia Georgescu, *Repertoriul de șezătoare-specie ceremonială distinctă*, în *Revista de Etnografie și Folclor*, tom 13, 1968, nr. 4, București, p.317-330

pricepere și hărnicie atât la tors și țesut cât și la muncile câmpului, să fie frumoase și cuminți. Fetele leneșe erau mai “înapoiate”, adică se măritau mai târziu, dar dacă erau bogate le mărita averea. Fetele “necinstite” erau ocolite și erau “hulite doar pe de alături”³⁰. Datorită spiritului critic și satiric, uneori, feciorii trebuiau să câștige adeviziunea cetei, bunăvoința gazdei sau a oficiantei pentru obținerea parteneriei dorite. Munca plictisitoare a torsului a fost suplinită de distracția pe care o oferea întrunirea în șezători³¹, unde feciorii cântau, spuneau glume și de multe ori aduceau și muzicanți, prilej cu care se și dansa, dar numai dacă nu era post. Totodată aici se rosteau variate strigături, care prin franchețea și ironia lor erau de temut:

“Cântă cucul, pupăza / C-a pus și mândra pânza. / Dar pupăza-i mincinoasă / Că trama mândre-i netoarsă”³²

“Mierea mea nu-i miere / Numai cherdere de vreme: / Dintr-o holdă de cânepă / Îmi făcu o mănecă, / Dintr-o chită de fuioare / Îmi făcu o cheutoare”³³.

“Puse mândra pânza-n șură / Nu-i ajunsse bătătură. / Și-o bătut / Cum o putut. / Și-o puse după casă, / Câți or trece să țeasă. / Puse pânza-n postul mare, / Și-o găta la secerare; / Puse pânza când se pun e / Și-o găta mâncând prune”³⁴.

“Bade pentru dumneate / Mă topesc ca cânepa / Și bade de dorul tău / Mă topesc ca ini-n tău”³⁵.

“Până fusei la mama, / nici țesui, nici pusei pânză, / Numai fluieram din frunză / dar dacă mă măritai / și țesui și pusei pânză / Si-o lăsa dracului frunză”³⁶.

“Într-o lună / Toarce-o lână / Într-un an / De-un suman”³⁷.

Astfel de strigături se rosteau și la hore. Dar, ceata feminină funcționa și ca o tribună a opiniei feminine, puterea deținută era rezultatul solidarității lor. Au fost semnalate practici feminine menite să ocărăscă flăcăii care refuzau să ia în căsătorie fetele cu care “trăiau”. Interesante ni se par nepedepsirea relațiilor sexuale

³⁰ inf. Pălcuț Ioan, n. 1922, Finiș, nr. 398, culeg. Șimona Bala, Finiș, 1994

³¹ Păgaia – Bihor, inf. Cadar Ana, nr. 166, n. 1898, în localitatea Cheț culg. Iuliana Șovrea, la 8 iulie 1973, Arhiva de Folclor, Cluj-Napoca: “«... Torceau cam un fus într-o sară, da și ăla era încilcit, nu era de treabă.»

³² Nicolae Dunăre, *Tehnicile textilelor populare românești din Valea superioară a Crișului Negru*, în *Contribuții la cunoașterea etnografiei din Țara Crișurilor*, nr. 10, Oradea, 1971, p. 15

³³ *Ibidem*

³⁴ *Ibidem*

³⁵ *Ibidem*

³⁶ Ioan Godea, *Caracteristici ale culturii populare din Bihor*, Ed. Sport-Turism, București, 1977, p. 143

³⁷ *Ibidem*

premaritale, în timp ce abandonarea iubitei - uneori însărcinată -, era grabnic sancționată de opinia publică³⁸. Probabil a existat cândva o inițiere sexuală atât a fetelor cât și feciorilor înainte de căsătorie, care a dispărut în timp, sau a fost camuflată în alte rituri, sub presiunea exercitată de morala creștină. Din datele culese din toată țara noastră șezătoarea apare cu adevărat o școală a tinerelor fete, iar deprinderea torsului și țesutului a fost o primă etapă deosebit de importantă procesul educării fetelor pentru a deveni femei. Deprinderea muncilor casnice se făcea treptat și se desfășura în interiorul gospodăriei, neavând un caracter ritualizat. Această diferență este esențială și a fost observată de mulți cercetători, de aceea șezătoarea s-a bucurat de o atenție privilegiată. Șezătoarea, ca primă formă obligatorie de integrare socială, a fost urmată mai mult ca sigur de alte etape care marcau transformările suferite de fete atât pe plan existențial cât și gnoseologic, urmărind transformarea lor din subiecte pasive în subiecte active, cu roluri clare în obiceiuri consacrate lor (obiceiul însurățirii-practicat în tot spațiul românesc, Lioara-în Bihor, Inelușul-în Dobrogea, Sân Toader etc.), dar și altele în care participă alături de feciori (Vergelul, Bobotează, Strigarea peste sat, Duminica Tomii, Sângiorz, jocul duminical și în zilele de sărbătoare) și, dar nu pe ultimul loc învățarea riturilor comunității pentru a putea fi transmise generației următoare. Fiecare dintre obiceiurile consacrate fetelor păstrează resturi de practici sau fragmente de cântece ritualice de inițiere. Corelarea lor cu cele păstrate de șezătoare a îndreptățit pe cercetătorii români să presupună că în vremurile trecute inițierea fetelor era bine conturată. Probabil că prima etapă era învățarea torsului, mai apoi a țesutului, în familie, iar apoi participarea la șezători. Totodată s-a urmărit crearea sentimentului solidarității feminine temei al comunității și prieteniei în societatea feminină a colectivității.

Sărbătorile de iarnă erau și mai sunt dominate de manifestările cetii de feciori, iar Paștele era o sărbătoare a fetelor, punctate de rituri de trecere într-o nouă stare, în altă "vârstă". În cadrul acestor se încadrează o specie ceremonială deosebită, care poartă numele Lioara, fiind specifică doar satelor de pe Crișul Negru. Deși nu se mai practică, Lioara este vie în memoria oamenilor născuți înainte de 1950. Prin practicarea acestui ceremonial actantele treceau în rândul fetelor mari, dobândind o serie de drepturi: acela de-a merge la horă, la târg. Intrând în noua stare, fetele purtau semne distinctive: mergeau la horă cu capul descoperit, cu părul împletit în cunună sau chiar cu cunună de flori pe cap³⁹. În Bihor existaseră chiar hore speciale doar pentru feciori și fete și purtau numele

---

³⁸ inf. Saveta Macavei, n. 1931, Finiș, culeg. Simona Bala, Finiș, 1994

³⁹ Mihai Pop, *Obiceiurile tradiționale românești*, București, Institutul de Cercetări Etnografice și Dialectologie, 1976, p.134-135.

de “horă mare”. Intrarea în “hora mare” era o sărbătoare pentru cel în cauză, dar și o probă serioasă, pe care trebuia să o dea în fața întregii comunități. De aceea pregătirile aveau o însemnătate deosebită. În primul se cerea să stăpânească foarte bine repertoriul coregrafic, ceea ce presupunea un îndelungat exercițiu, pe lângă cei mari. Dar, nu numai atât, fetele intrând în categoria de fete de măritat, trebuiau să-și dovedească priceperea și hărnicia prin hainele pe care le purtau. Fetele care participau la horă îmbrăcau hainele pe care singure și le-au făcut⁴⁰. Hora sau higheghea în Bihor, oferea și ea prilejul, ca de altfel în toată țara românească, a întâlnirii și întrunirii colectivității sătești, iar pentru tineri în special oferea prilejul tatonării viitoarelor cupluri nupțiale. Din acest punct de vedere apare și mai evidentă grija cu care se pregăteau tinerii pentru horă, în general, nu numai pentru momentul unic al intrării în horă. Hora satului avea o latură educativă impunând deprinderea unui bun comportament social. Atitudinea critică a participanților se făcea simțită prin strigături sau chiuituri, mai mult cântate decât rostite, incitante, satirice, cu aluzie la un fenomen generic din sat sau cu adresă la cei care jucau. Erau emise astfel, judecăți moralizatoare și estetice specifice satului⁴¹. Participarea la horă solicita ținută vestimentară aleasă și îngrijită, proprie sărbătorilor. Fetele își puneau cele mai valoroase podoabe -panglici colorate, zgărzi din mărgel mici de sticlă⁴², mărgel, pieptare, brâie⁴³.

Sărbătorile românești se instituie ca un fenomen comunitar total care determină un model de comportare socială caracterizat prin repetabilitate, obligativitate și implicare individuală, pentru că o existență împlinită presupune trecerea prin toate etapele vieții. Sărbătoarea fiind zi de belșug impune împodobirea, prin care se celebrează tot ce e mai strălucitor, dar se ilustrează și omenescul în toată frumusețea lui⁴⁴. Se urmărește astfel, atragerea protecției și a favorului. Împodobirea prin costumul de sărbătoare este o formă de purificare,

⁴⁰ inf. Ile Aurina, n. 1924, loc. Finiș, și Pălcuț Ioan, n. 1922, loc. Finiș, culeg. Simona Bala, Finiș, sept. 1994

⁴¹ Crăciun Parasca, *Jocul de duminică*, în *Crișana Plus*, nr.6 (248), an.VI, 13 febr. 1997, p.7

⁴² din informațiile de pe teren, dar și din datele tehnice și artistice ale fișelor de evidență muzeală a podoabelor din

colecția Muzeului Țării Crișurilor, fetele își făceau singure zgărduțele

⁴³ Ion Bradu, *Hora satului, funcțiile și semnificațiile ei*, în *Zilele folclorului bihorean*, ed. a- II-a și a-III-a, 1973,

Oradea, p.19-30

⁴⁴ Paul Drogeanu, *Practica fericirii*, Ed. Eminescu, București, 1985, p. 176

fără de care nu se intră în rândul oamenilor festivi⁴⁵. Ornamentarea persoanei are și semnificații inițiatice, mai ales la nuntă pentru mire și mireasă. Festivalul vestimentar construiește prin intermediul omului frumos, pe cel fericit, bucuros. Sărbătoare presupune și o egalizare socială și o pace umană⁴⁶. Tocmai din aceste considerente atât fetele cât și femeile s-au preocupat de asigurarea vestimentației festive pentru întreaga lor familie, dovedind cu fiecare prilej performanțele lor textile, încercând mereu să fie bine văzute de colectivitate și să-și mențină o bună reputație, știută fiind zicala că “bărbatul este oglinda muierei”. Astfel, țesăturile folosite în anumite obiceiuri și practici religioase s-au bucurat de o atenție deosebită. Participarea fetelor la târguri le oferea prilejul de a-și etala “straița” și “feleguța” țesute în timpul iernii special pentru această ocazie. Dăruirea acestei feleguțe unui fecior era semnul că cei doi se vor căsători în curând⁴⁷. În rândul acestor daruri – simbol amintim și “cheșcheneul de cătană” (batistă brodată) pe care-l dădeau fetele iubiților lor când plecau la armată, fiind un legământ că-i vor aștepta⁴⁸. “În localitățile din împrejurimile Vașcăului și Beiușului (Dobrești, Răbăgani, Sâmbăta, Cojdeni, Pomezău, Curățele, Budureasa, Buntești, Câmpani, Lunca, Criștior) fetele poartă câte-o feleagă pe mână sau prinsă în toarta cojocelului, iar femeile câte-o față de masă sau feleagă pe mâna stângă, lucrate în cele mai autentice și originale motive de artă populară, care oglindesc hărnicia și pricerea lor”⁴⁹. Dar zilele de sărbătoare presupun și azi ornamentarea spațiului de locuit, pentru a exprima starea diferită festivă de cea cotidiană⁵⁰. “În vechile locuințe de la țară, formate doar din tindă, cămară și o singură încăpere pentru locuit, țesăturile decorative erau etalate doar cu ocazia anumitor evenimente: nuntă, botez, sau sărbători”⁵¹. “La începutul secolului XX cămara de alimente este transformată în odaie de locuit, iar camera propriu zisă rămâne «soba» sau «casa dinainte», încăpere nelocuită, frumos împodobită și loc de păstrare a celor mai valoroase lucruri ale familiei. Țesăturile din această cameră sunt așezate pe perete,

⁴⁵ inf. Ile Aurina, n. 1924, loc. Final, culeg. Simona Bala, Final, sept. 1994: “Pentru Paști se făceau haine noi: poale, spătoi și șort. În prima zi de Paști mergeau cu hainele noi la biserică”

⁴⁶ Paul Drogeanu, *op.cit.*, p. 140-149

⁴⁷ Maria Bocșe, *Țesături populare românești din Bihor*, Oradea, (fără anul apariției), p. 18

⁴⁸ *Ibidem*, p. 18

⁴⁹ *Ibidem*, p. 27; Crăciun Parasca, *op. cit.*: Ca loc public de întâlnire, hora adevărată și funcția erotică a dansului, deoarece “se demonstra prin jocul de perechi că, după nuntă, perechile consacrate ritual treăiesc în armonie, că regulile nescrise ale obștii funcționează”

⁵⁰ Paul Drogeanu, *op.cit.*, p. 121-140

⁵¹ Maria Bocșe, *op.cit.*, p. 13

altele pe mobilă, formând bogate ansambluri decorative”⁵². De-o frumusețe deosebită erau ștergarele care împrejmuiau icoanele, oglinzile și farfuriile, dar și cele care erau puse alături de fețele de masă pe “ruda” (“rudar”, “culme”) lungă, din lemn, atârnată de grindă, deasupra lăzii de zestre⁵³. Cu atât mai frumos decorată era această “cameră curată”, cu cât în familie erau fete de mărit, pentru ca musafirii care erau poftiți aici să fie impresionați de hărnicia și pricepera fetelor și să le laude oamenii din sat⁵⁴. Camera “curată” era oglinda tuturor femeilor, în general, chiar dacă nu aveau fete, ci doar băieți.

Un alt prilej de probare a hărniciei fetei și a priceperii ei îl oferea chiar nunta. În situațiile în care părinții fetei s-au înțeles cu părinții feciorului “în vederea căsătoriei acestora, în casa viitoarei miresei se adună mai multe fete care lucrează fiecare câte o parte din cămașa și izmenele ce le va purta mirele în prima duminică după nuntă”⁵⁵, iar dacă viitoarea mireasă nu avea gata zestrea, fetele în șezătoare o ajutau să-o termine⁵⁶, ceea ce reconfirma sentimentul de solidaritate feminină.

Un moment deosebit în care țesăturile au virtuți speciale este acel al “încredințării”, când alaiul mirelui (părinții și rudele feciorului, conduși de un “grăitor”) se duc la casa miresei, unde explică de la început motivul venirii lor. Explicație este dată în termeni metaforici. Unul dintre cei de față se oferă să-o căute pe fată și se întoarce de două ori cu câte-o bătrână. În sfârșit este adusă “căprioara”, pentru a fi “încredințată” mirelui. Nașul ia o năframă în care sunt legate două inele, boabe de grâu și ramuri de busuioc și leagă pentru moment mâinile tinerilor, zicând: “să fie curați ca aurul, frumoși ca busuiocul și buni ca boabele de grâu, să fie harnici și cu credință unul către altul”. Ia apoi cele două inele și le pune pe degetele “încredințaților”. Apoi, urmează ospățul până seara⁵⁷. Prin legarea mâinilor celor doi tineri ce urmau să se căsătorească, cu o năframă, deci cu o țesătură, se urmărea consolidarea legăturii dintre cei doi, a coeziunii lor conjugale, datorită puterii unificatoare atribuite țesăturilor⁵⁸.

“O țesătură deosebit de frumoasă este «felega de steag» sau «de țov» -

⁵² *Ibidem*, p.14

⁵³ *Ibidem*; Ioan Godea, *op.cit.*, p. 70-71

⁵⁴ inf. Pălcuț Ioan, n.1922, Finiș, nr.398, culeg. Simona Bala, Finiș, 1994

⁵⁵ Nicolae Dunăre, *op.cit.*, p. 15

⁵⁶ Boianu Mare –Bihor, inf. Goman Floare, nr.71, n.1894, în localitatea Păgaia, culg.Iuliana Șovrea, la 7 iulie 1973, Arhiva de Folclor, Cluj-Napoca: “Le ajuta pă fetele care să măritau să-și gate zestrea”.

⁵⁷ Stelian Vasilescu, *Nunta în Bihor*, Oradea, 1970, p.75-79 și Ion Godea, *Zona etnografică Beiuș*, Ed. Sport-Turism, București, 1981, p.84

⁵⁸ Elena Platon, *Frăția de cruce*, Ed. Presa Universitară Clujană, Cluj-Napoca, 2000, p. 157-158

cu care se împodobește steagul de nuntă. Acest steag, împodobit de chemători sau «țovari» - (în denumire locală) este purtat și « jucat » în ritmul urărilor și strigăturilor care invită satul la petrecere⁵⁹. În ziua nunții, când mirele vine după mireasă, grăitorul mirelui cere miresei să împartă “feleguțe” (ștergare) și traiste mirelui, părinților, nașilor și rudelor apropiate⁶⁰. Participanții la nuntă aduceau cozonaci înveliți în “felegi” de sărbătoare, în traiste din lână sau de bumbac, alese și viu colorate⁶¹ sau chiar mâncare, de obicei sarmale puse în blide de lut și acoperite tot cu “felegi” de sărbătoare⁶².

Rosturi magice, unificatoare, dar și o dovadă de hărnicie și bună stare materială le-au avut și le mai au covoarele sau ponevile ce se pun în spatele mirilor, pentru a împodobi pereții încăperii unde se desfășoară nunta⁶³.

“La înmormântări, în semn de doliu, femeile bătrâne țineau în mâini un ștergar ales cu negru și având ciucuri lungi, negri”⁶⁴. Pe valea Crișului Alb special pentru înmormântare se țese o poneavă din cânepă și ornamentată cu alesături din bumbac negru⁶⁵. Aceste ponevi se puneau “în mormânt odată cu cel dispărut”⁶⁶. Fragmente din giulgiu se rup din sicriu, înainte de punerea în mormânt, pentru a se feri urmașii de coșmaruri⁶⁷. Chiar și în zilele noastre, ceea ce am putut constata

⁵⁹ Maria Bocșe, *op.cit.*, p.18

⁶⁰ *Ibidem*; Chiar și în zilele noastre se mai poate vedea această practică și nu doar în mediul rural, ci de multe ori chiar în orașe, cu toate că textilele populare tradiționale sunt înlocuite cu cele de proveniență industrială. Este important faptul că această practică s-a păstrat, chiar dacă acum este goliță de semnificația inițială. Informația provine din observare directă a unei nunți din Husasăul de Tinca, j. Bihor, iunie 1996

⁶¹ Maria Bocșe, *op.cit.*, p.18

⁶² inf. Pălucț Ioan, n.1922, *Finiș*, nr.398, culeg. Simona Bala, *Finiș*, 1994 – nunta nu era atât de fastuoasă și de costisitoare ca în zilele noastre, pentru că participau un număr restrâns de oameni care își și duceau mâncare și băutură cu ei.

⁶³ Elena Platon, *op. cit.*, p. 157-158; împodobiri ale pereților sălii de nuntă am observat aproape la toate nunțile la care am fost, atât în mediul rural cât și în cel urban

⁶⁴ Maria Bocșe, *op.cit.*, p.18

⁶⁵ Olivia Lungescu, *Țesături populare din bazinul Crișului Alb, în Contribuții la cunoașterea etnografiei din Țara Crișurilor*, nr. 10, Oradea, 1971, p.103

⁶⁶ *Ibidem*

⁶⁷ Informația provine din observarea directă a mai multor înmormântări ce au avut loc în Oradea, și de la Brișcan Rozalia, n. 1931, din Oradea, care a copilărit la Mărțihaș și la Gurbediu, j. Bihor. De remarcat faptul că acolo unde se cunoaște această practică preotul și proparii așteaptă până se rupe din giulgiu, fiind deci un gest normal, pe când în alte localități unde nu era practicat, acest gest are conotații negative, atrăgând oprobiul public atât asupra persoanei care a încercat să rupă din giulgiu, cât și asupra familiei, fiind suspectați de vrăjitorie.

în satele din Bihor, femeile mai în vârstă își țeseau pentru ele și pentru soț hainele cu care urmau să fie înmormântați și giulgiul, sau dacă cumpărau pânză din comerț atunci doar o brodau, dovedind nu doar o atitudine normală față de moarte dar și grija de a avea toate lucrurile bine pregătite din timp și de a nu fi povară pentru copii.

Prin toate acestea am vrut să arătăm că torsul și țesutul nu au fost doar simple ocupații, ci ele s-au bucurat de o importanță deosebită în lumea rurală, fiind un apanaj strict al femeilor, care a necesitat acumulări de experiență de a lungul vremii. Deprinderea țesutului a fost o etapă pe care trebuia să o parcurgă fiecare fată, în acest fel dobândind și transmițând generației următoare cunoștințele comunității.

L'INFLUENCE DU FILAGE ET DU TISSAGE SUR LES HABITUDES DANS LE PAYS DES CRIS

RÉSUMÉ

Dans l'ouvrage ci-présent on a essayé de rendre la vieille importance du filage et du tissage dans les sociétés traditionnelles, ce qui a conduit à la création des rites initiatiques féminines dans ces activités. La survivance disparates de ces fragments de rite dans la culture traditionnelle roumaine jusqu'au XX-ème siècle a permis aux chercheurs de refaire quelques schémas d'initiation féminine de la veillée, des cantiques de Noël et de l'habitude de Lioara, qui ont été gardés jusqu'à présent. Mais, ces activités spécifiques féminines ont eu un rôle essentiellement pratique, celui d'assurer les vêtements nécessaires aux habitants, et la connaissance du filage et du tissage est devenu un critère d'appréciation de la part des collectivités.

C'est la raison pour laquelle dans le cadre des plusieurs habitudes du cycle de la vie et celui selon du calendrier, pratiquées même au XX-ème siècle, les jeunes filles devaient faire la preuve de la connaissance du filage et du tissage, pour ne pas attirer l'opprobre public.